

Economie is oorlog

Economen worden er van beschuldigd dat ze vooral sterk zijn in het beschrijven van "the behavior of incredible smart people in unbelievable simple situations". Hoe sterk staat de econoom?

Een bekend jurist trok een tijd geleden aan mijn jasje. Hij trok zachtjes, want de jarenlange studie van wat redelijk en billijk is, maakt een mens zachtmoedig in de omgang. Hij vertelde dat hij met andere juristen uit Nederland en daarbuiten eraan dacht een conferentie te organiseren met als thema de 'economisering van de samenleving'. Het was hem als jurist opgevallen dat zijn vakbroeders in de opera van het leven naar de achtergrondkoren werden verdrongen, terwijl economen als heldentenenoren voor heftige dramatiek vooraan op de Bühne zorgden. Bij voorbeeld het milieubeleid was niet meer af te doen met de leer van de onrechtmatige daad, het uitspinnen van de hinderwet of het toepassen van administratief recht maar was een kwestie van negatieve externe effecten, sociale kosten en kwartjes milieuheffing. Economen hebben het steeds meer voor het zeggen, voegde hij er treurig aan toe. Er worden alleen maar sommetjes gemaakt op het Binnenhof. Ik benaderde zijn boodschap met enig argwaan, want de jarenlange studie van wat rationeel en optimaal is, doet een mens verwachten dat de andere liegt of vleit tot het marginale baat van zijn laatste leugen gelijk is aan zijn marginale kost. Toch maak ik mij zorgen.

Als de samenleving steeds meer op ons gaat bouwen, moeten we extra opletten. Hoe hoger we stijgen in aanzien, hoe meer men ons nodig heeft, hoe dieper we kunnen vallen, hoe eenzamer we kunnen achterblijven. Het moet de plankenkoorts zijn die mij nu doet twifelen of economen altijd de beloofde hoge noten zullen halen als ze de aria's zingen die Den Haag in vervoering moet brengen. Immers, wat hebben we te bieden? We hebben – zoals beginnende studenten alras opvalt – een micro deel en een macro poot. We komen vanuit beiden – zoals lezers van derde geld-

stroom onderzoeksrapporten alras opvalt – met hoofdstukken vol conclusies en beleidsaanbevelingen.

Op beide terreinen wordt steeds meer beroep gedaan op onze kunsten. Op het terrein van de macro-economie wordt de invloed van de berekeningen van het Centraal Planbureau steeds groter. Steeds meer politieke partijen laten hun politieke programma doorrekenen om daarmee het economisch keurmerk van serieuze partij te verwerven. Tijdens de laatste verkiezingen werd GroenLinks opgenomen. Ik wacht met spanning op de dag dat klein links en rechts en ouderenpartijen de grenzen van het planbureaumodel doorbreken. Door de toegenomen populariteit van deregulering en het hechtere geloof in marktwerking kunnen we meer dan vroeger ons micro-economische gedachtengoed slijten. Den Haag is er inmiddels achter dat burgers reageren op prikkels en dit is de kans voor econometristen om hun metingen van gedragsreacties en elasticiteiten aan de man te brengen. Tijdens de recente maatschappelijke discussie over het verlagen van het minimumloon rolden de arbeidsvraagelasticiteiten en substitutie-effecten over tafel.

Hoe sterk staat de econoom?

Als Kok vrijdagavond na het kabinetsberaad een praktisch ingesteld econoom belt en zucht dat ze er ook vandaag niet uitkwamen hoe ze de werkloosheid moeten oplossen en hem vraagt of hij het weet, hoe sterk staat dan de econoom? Wij kunnen er altijd op vertrouwen dat onze vakbroeder een antwoord heeft. Als hij net micro heeft gedoceerd zegt hij meer flexibilisering en vanuit macro roept hij op voor meer infrastructurele werken. Maar waar baseert hij zich op? Wie door de winkel van de eco-

noom loopt, bekruipt het gevoel dat het een rareitencabinet is. Hij ziet dingen die niet kloppen zoals vrouwen met baarden en mannen met borsten. Want de economie is niet wat ze zegt te zijn. Economie gaat over de consumptie van huishoudens maar de consument is een optimaliseringsprogramma, het gaat over de produktie en werk maar een bedrijf is een plaatje met kostenfuncties, het gaat over perfecte markten die niet bestaan en werkloosheid die in evenwicht is. 'We have', zegt Coase, 'consumers without humanity, firms without organization, and even exchange without markets'¹. De winkel van economen is verder gevuld met weckflessen hete lucht. Want economie gaat vaak over dingen die niet bestaan en alleen maar door de ware gelovige kunnen worden gezien: nut, welvaart, algemeen evenwicht, veilingmeester, permanent inkomen, natuurlijke werkloosheid.

Micro-economie of marketing

Toch wordt er van ons verwacht dat we micro-economische adviezen geven over de omvang van gedragsreacties op prijsprikkels, het creëren van meer marktwerking, het realiseren van Pareto-optimaliteit. Het fundament waar ons hele gebouw op rust is de theorie van de optimale keuze door rationele mensen. Alhoewel iedereen die om zich heen kijkt wel ziet dat mensen niets maximaliseren behalve dan rampzaligheid en zelfs daar zijn ze niet goed in². Echter de econoom zet door en maximaliseert – na wat verontschuldigende opmerkingen dat het ding wat hij maximaliseert niet echt bestaat – een nutsfunctie en leidt na oersaai rekenwerk een vraagrelatie af die daalt behalve als ze stijgt. Vervolgens vertelt hij dat aan een klas adolescenten die nog erg veel van het leven verwachten en dooft bij hen alle lichtjes. Economen worden er van beschuldigd dat ze vooral sterk zijn in het beschrijven van "the behavior of incredible smart people in unbelievable simple situations" terwijl we inzicht nodig heb-

1. R.H. Coase, *The Firm, the Market and the Law*, University of Chicago Press, Chicago, 1988, blz. 3.

2. Vrij naar Coase (1988) blz. 4: 'There is no reason to suppose that most human beings are engaged in maximizing anything unless it be unhappiness, and even this with uncomplete success'.

ben in hoe "believable simple people cope with incredible complex situations"³.

Het gaat over keuzen van huishoudens, maar niet over waarom de auto uiteindelijk een Volvo werd (pa) met sportbiezen (ma) en een speciale plek voor de hond (zus). In de marketing wereld waar het echt om kopen en verkopen gaat, stelt de micro-economie niets voor. Maar onze bijdrage aan de wereld is hier misschien eerder de elasticiteit? Dat is ooit door Marshall bedacht boven op het dak van een Italiaans hotel in Palermo waar hij verbleef omdat het Italiaanse klimaat beter was voor zijn zwakke gestel⁴. Maar elasticiteiten variëren met tijd en plaats, schattingswijze en functionele vorm van de nutsfunctie en leiden soms tot rare resultaten. Een anomalie is in elk geval dat bij het schatten van arbeidsaanbodelasticiteiten wordt gevonden dat mannen en vrouwen substituten zijn, terwijl als ik kijk hoe ze gebouwd zijn, het voor mij onmiskenbaar complementen zijn.

Micro-economie gaat vooral over markten en prijzen. Maar in mijn willekeurige verzameling tekstboeken zoekend, vindt ik het kernbegrip markt of niet of heel verschillend gedefinieerd. Stigler heeft het over de markt als het 'gebied waar de marktprijs voor een goed naar hetzelfde niveau tendert'. Lipsey, Steiner, Purvis en Courant stellen dat de markt oorspronkelijk de plek was waar goederen verhandeld werden maar dat het 'begrip nu veel ruimer is'. Varian heeft het zomaar over de markt voor woonruimte in een middelgrote Amerikaanse universiteitsstad. Andere tekstboekschrijvers definiëren wel de marktrelatie (Hirshleifer) of marktfaalen (Layard en Walters) maar zeggen niet wat een markt is. Het moge duidelijk zijn dat we er niet uitkomen. Het wordt nog erger als we voorbeelden zoeken van volmaakte markten (vvm markten). Dan wordt er of schuchter richting landbouw gewezen. Niet direct qua bijdrage aan het nationaal produkt een dominerende sector. Of er wordt gewezen naar aandelen- of valutamarkten. Het zijn allemaal voorbeelden van markten die juist niet volmaakt zijn maar fors gestuurd door interventies van buiten (landbouwbeleid, beurscommissie, 'managed floating' enz.).

Vervolgens hebben we geen enkele praktische beschrijving van hoe een

markt werkt, wie prijzen zet en wie ze verandert. In het klassieke volmaakte marktmodel hebben we dat handig ontweken door te stellen dat er veel marktpartijen zijn, die afzonderlijk niks voorstellen, maar wel allemaal tegelijk invloed hebben op het tot stand komen van de prijs. Voor niet-ingewijden blijft het een mysterie. Voor het algemene marktevenwicht worden echt grote middelen niet geschuwd en haalt Walras de veilingmeester te voorschijn zonder dat gesproken wordt over wat voor salaris die man voor zijn werk krijgt en of hij nu een vast contract heeft of alleen maar tijdelijk via een uitzendbureau werd aangetrokken voor het vaststellen van dat ene grote algemene evenwicht voor N goederen, T tijden en S toestanden van de wereld?

Unilever als anomalie

Als markten inderdaad perfect zouden werken, echt perfect zoals we vaak veronderstellen, dan is de logische consequentie daarvan dat alle transacties in de economie puur gedecentraliseerd zouden verlopen en dat bedrijven geen enkele bestaansgrond hebben. Het dilemma, reeds in 1937 door Coase geschetst, is simpel: of we veronderstellen een perfecte economie en dan bestaat Unilever niet, of we veronderstellen dat bedrijven toch bestaan maar dan moeten we het vvm-model laten vallen. Minder erg maar wel kenschetsend voor de nonchalante manier waarmee economen met de praktijk omgaan, zijn de totaal verkeerd gekozen klassieke voorbeelden van externe effecten (de imker en de eigenaar van een bloeiende boomgaard) en van publieke goederen (vuurtorens)⁵.

Op het eind van de meeste tekstboeken micro-economie wordt aandacht besteed aan de welvaartstheorie. Zoals in het artikel van Pen in dit millennium nummer al wordt aangegeven, faalt de economie ook in het definiëren van zijn meest essentiële grootheid de welvaart.

Blinde kapper knipt kale man

De aantrekkelijkheid van de micro-economie is haar consistentie. Daarmee vergeleken is de macro-economie een lelijk eendje dat reeds lelijk was bij zijn geboorte maar in tegenstelling tot het bekende sprookje is uitgegroeid tot een foeilelijke woerd. De macro-economie is een grote cirkelredenering. Ten eerste zou je kun-

nen stellen dat de theorie de empirie moet leiden. Maar de macro theorie bestaat ofwel uit ad hoc redeneringen (e.g. de consumptiefunctie van Keynes, de Phillipscurve, de exportfunctie van Tinbergen) of ze bestaat uit zogenaamde micro funderingen waarbij een representatief agent wordt opgeblazen tot een nationale grootheid. Of je laat de empirie (tijdreeksanalyse) de theorie bepalen. Of je doet een beetje van allebei, maar in alle gevallen is het een blinde kapper die een kale man knipt. Een aansprekend voorbeeld over hoe erg het fout kan gaan komt uit de macro-economische arbeidseconomie. In zijn hoofdstuk over het arbeidsaanbod vertelt J. Pencavel hoe twee groepen economen regressies schatten met dezelfde Amerikaanse data en geaggregeerde arbeidsuren verklaren uit gemiddelde lonen: 'Both groups of researchers tend to find a negative partial correlation between hours and wage-rates: one group interprets this as a negatively-inclined labor supply function while the other group confirms the existence of an inelastic labor demand function'⁶.

Wat is er aan de hand

De lijst overziend zou bij iemand de vraag kunnen opkomen: waarom gaat dit zo hardgrondig mis? Waarom is de economie zo'n lege huls? Het antwoord is tweeledig maar toch eenvoudig. Voor wat betreft het micro-economische gedeelte gaat het als volgt. De micro-theorie is niet gebouwd voor het toepassen in de praktijk. De micro-economie is er om de onzichtbare hand van Adam Smith vorm te geven. Het is een theoretisch bouwwerk met indrukwekkende theorema's maar onpraktisch als beleidsmateriaal. Voor wat betreft het

3. Geciteerd in Leijonhufvud's artikel: Toward a not-too-rational macro-economics" in de *Southern Economic Journal*, juli 1993.

4. Zie J.M. Keynes, *Essays in Biography*, Ruper Hart-Davis, London, 1951, blz. 334.

5. Zie Steven N.S. Cheung, *The Fable of the Bees: An Economic Investigation*, *Journal of Law and Economics*, April 1973, blz. 11-33 en R.H. Coase, *The Lighthouse in Economics*, *The Journal of Law and Economics*, oktober 1974, blz. 357-376.

6. J. Pencavel, *Labor Supply of Men*, in O. Ashenfelter en R. Layard (red.), *Handbook of Labor Economics*, North Holland, Amsterdam, 1986, blz. 34.

macro-deel is het antwoord dat het geen echte basis heeft maar ook geen alternatieven. Als de samenleving steeds meer beroep op ons doet dan staan we tamelijk zwak. De aria's worden met een piepstemmetje gezongen.

Een vergelijkbare conclusie werd ook getrokken in het feestnummer dat verscheen toen de *Economic Journal* in 1992 zijn honderdste jaargang afsloot. In dat nummer werden bekende economen gevraagd korte beschouwingen te wijden over 'de

volgende honderd jaar' van de economische theorie. Men was het er haast unaniem over eens dat de economische theorie in de afgelopen decennia veel te ver was doorgeschooten naar abstract geformaliseerde modellen en dat zelfs het empirische onderzoek vaker problemen maakte over de stochastische eigenschappen van de schatter dan de betrouwbaarheid en relevantie van de schattingen. Een voorspelling die vaak gemaakt werd voor de volgende honderd jaar was dat de economie veel meer aandacht

zou geven aan de praktijk, de instituties, de feiten, het beleid. Het gaat met de economie zoals met alle oorlogen: over honderd jaar zijn we klaar voor de veldslag die we nu moeten winnen.

Jules Theeuwes

De auteur is hooleraar aan de Rijksuniversiteit Leiden.
